

Клімаў Ігар

Мінск

Асаблівасці перадачы дзеяслова ў евангельскім перакладзе В. Цяпінскага

Пераклад дзеяслова заўжды выклікае значныя і разнастайныя змены ў граматычным ладзе сказа, што асабліва паказальна на матэрыяле блізкароднасных моў. Вывучэнне такога перакладу, асабліва старажытнай эпохі, дазваляе праліць святло на многія галіны гістарычнай граматыкі і лексікалогіі. Разам з тым яно паказвае і «творчую лабораторыю» старажытнага пісьменніка, яго лінгвістычную ідэалогію і інструментарый.

У гэтых адносінах добрым матэрыялам служыць евангельскі пераклад, выкананы беларускім пратэстантам Васілём Цяпінскім і апублікаваны недзе ў Паўночна-Заходняй Беларусі каля 1574 г. Выданне ўяўляе сабой дыглоту – двухмоўнае выданне, у якім паралельна перакладу змешчана царкоўнаславянская версія Евангелля, набраная аднак у асноўным паводле канвенцый старабеларускай арфаграфіі. Менавіта гэты тэкст і паслужыў Цяпінскаму арыгіналам для перакладу; выкарыстоўваліся ім таксама розныя польскія пераклады, асабліва часта – Сымона Буднага 1572 г. (далей – як В72) ці Радзівілаўскай (Брэсцкай) Бібліі 1563 г. (далей – як В63). У маргіналіях свайго выдання беларускі пратэстант прыводзіў розначытання з гэтых славянскіх перакладаў.

У далейшым пры цытацыі прыкладаў на першым месцы прыводзіцца царкоўнаславянскі варыянт, на другім – яго беларускі адпаведнік, за якім, пры патрэбе, змяшчаецца польскі. Пры гэтым, як правіла, даецца пашпартызацыя ўсіх прыкладаў – з якога месца Евангелля (раздзел і верш, паводле сучаснай рубрыкацы) яны ўзятыя. У выпад-

ку, калі форма сустракаецца ў помніку некалькі разоў у аднолькавым ці амаль аднолькавым напісанні, то яна цытуецца паводле першага напісання. Калі ж форма ў сваім напісанні ці граматычным абліччы выяўляе неістотную варыятыўнасць, то падаецца ў нармалізаваным напісанні, а яе пашпартныя даныя прыводзяцца ў дужках. У вуглавых дужкі бяруцца формы ці словы, узятыя з іншых месцаў сказа, у фігурныя – чытанні, рэканструяваныя аўтарам дадзенай працы на месцы пашкоджанняў арыгінала.

Для перадачы царкоўнаславянскага дзеяслова на старабеларускую мову Цяпінскі ўжываў у сваім перакладзе цэлы арсенал разнастайных прыёмаў, якія можна звесці да трох асноўных выпадкаў: 1) захаванне царкоўнаславянскага слова без істотных змен – цалкам непарушна ці з мінімальнай заменай яго граматычных паказчыкаў, 2) афіксальныя замены, не звязаныя з формазмяненнем, 3) іншакаранёвыя замены. З дапамогай гэтых прыёмаў Цяпінскі рэалізоўваў тры асноўныя стратэгіі сваёй перакладчыцкай працы: захаванне лексікі ці марфемікі царкоўнаславянскай версіі, іх мадыфікацыя ў нейкім усходнеславянскім ці беларускім кірунку, нарэшце, замена іншымі сродкамі – напрыклад, узятымі з польскіх перакладаў. Аналіз перакладчыцкіх прыёмаў Цяпінскага важны не толькі для ацэнкі яго ўласнага перакладу, але і для вывучэння тэхнікі перакладчыкаў даўняй эпохі, для выяўлення багаццяў старабеларускай моўнай сістэмы.

1. Захаванне без істотных змен дзеясловаў арыгінала ў многіх выпадках было магчыма як дзякуючы высокаму літаралізму самога перакладчыка, так і з-за сістэмнай ды генетычнай блізкасці царкоўнаславянскай і старабеларускай моў. Тут можна вызначыць два асноўныя перакладчыцкія прыёмы, якія практыкаваў Цяпінскі: 1) поўнае перанясенне дзеяслова з царкоўнаславянскай часткі, без усялякіх змен (што было магчыма для роднасных моў з аднолькавай графікай), 2) змена ў словах толькі фармантаў, 3) змена фанетычнага афармлення марфем(ы) у слове.

1.1. Поўнае перанясенне слова з царкоўнаславянскай часткі – нярэдка з’ява ў перакладзе Цяпінскага. Але яна тычыцца ў асноўным частаўжывальнай лексікі і ахоплівае пераважна агульнаславянскі лексічны фонд.

Найбольш паказальным прыкладам тут можа служыць захаванне шэрагу асабовых формаў дзеяслова *быти* ў цяперашнім часе: *ты еси* → *ты еси* (Мц. 11:3, 14:28, 16:16, 18, 26:63, 73, 27:11, Мк. 1:11, 3:11, 8:29), *вы есте* → *вы есте* (Мц. 5:13, 14, 6:26, 10:31, 15:16, 23:8) і інш.

Паслядоўна Цяпінскі пакідае ў сваім перакладзе форму *суть* (Мц. 7:13, 15, 10:30, 11:8, 12:5, 48, 13:38', 39, 56, 15:14, 16:28, 17:26, 18:20, 19:5, 12", 20:16, 22:14, 30, Мк. 4:15, 16, 17, 18, 20, 6:3, 9:1, 12:25). Выступае яна і ў маргіналіях, напр.: *то суть слова евреискіе* (арк. 50) – тут дзеяслоўная форма адносіцца да семітызма *талифакумъ* Мк. 5:41, які ў мове-крыніцы складаецца з шэрагу слоў, а таму патрабуе дасаваньня дзеяслова ў мн. л. Толькі зрэдку форма *суть* перадаецца формай адз. л., што адбываецца ў адным тыповым выпадку: скасаваньня граматычнага грэчаскага ўплыву на царкоўнаславянскую версію: *вса ... возможна суть* → *все ... можно есть* Мк. 10:27, *Вса мнѣ предана сѹть* → *Въсе мне подано есмь* Мц. 11:27, *та сѹть сквернаца* → *тое есть поганючое* Мк. 7:15, *таже суть божши* → *што есмь божего* Мц. 16:23, Мк. 8:34. Таксама сюды можна аднесці спалучэнне з адмоўем: *не сѹть* → *нет* Мц. 2:18, хаця: *нѣста два* → *не суть два* Мц. 19:5, Мк. 10:8.

Сярод іншых дзеясловаў поўнае перанясенне сустракаецца хутчэй як выключэнне: *знаеть* → *знаем* Мц. 11:27, *не знаю* → *не знаю* Мц. 26:72, 74, *познано* → *познано* Мц. 12:33, *познавши* → *познавши* Мц. 14:35; *взати* → *взати* Мц. 16:5 і інш.

1.2. Замена фармантаў (канчаткаў і формаўтваральных суфіксаў, а таксама часам сінтаксічнага кіравання) – нашмат больш часты прыём Цяпінскага. Найбольш тыповыя тут замены граматычных формаў дзеяслова, неўласцівых старабеларускай мове.

Аорыст і імперфект, як правіла, замяняюцца формай бязвязкавага перфекта на *-л*, напр.: *бѣ* → *было* Мц. 1:18, 2:9, 7:27, 14:21, 21:25, 25:2, 28:3, Мк. 6:31, 52, 11:30, 12:20, *бѣ* → *былъ* Мц. 2:15, 3:4, 7:29, 12:10, 40, 14:23, 24, 18:28, 19:22, 28, 21:33, 26:69, 71, 27:15, 54, 60, Мк. 1:13', 23, 38, 45, 2:4, 4:36, 5:5, 21, 4:38, 5:5, 11, 21, 6:48, 10:22, 32, 11:13, 30, 32, *бѣ* → *была* Мц. 14:24, 27:56, Мк. 5:40, 42, 6:47, 7:26, 14:1, *быша* → *были* Мц. 11:20, 14:36, 17:2, 23, 25:10, 28:4, 15, Мк. 9:3, *баше* → *была* Мк. 4:1, *баше* → *было* Мц. 14:38, 15:38, 22:25, Мк. 6:44, *бехъ* → *быломъ* Мц. 25:35, 36, *бяхѹ* → *были* Мц. 2:15, 18, 3:21, 6:31, 34, 9:36, Мк. 2:6, 4:10, 36, 6:31, 9:6, 10:32, *Бяхѹ* → *Были* Мц. 27:55, 61, *бяхѹ* → *было* Мц. 24:38, Мк. 5:13, 8:9 ці *быи* Мк. 2:6, 15, 18, 3:21, 4:10, 6:31, 34, 9:6, 10:32, 35 і інш. Тое ж можна назіраць і сярод іншых дзеясловаў:

<не> *хоцѹ* → <не> *хочу* Мц. 8:3, 9:13, 12:7, 15:32, 20:14, 15, 21:29, 26:39, Мк. 1:41, 6:25, *хоцѹши* → *хочеш* Мц. 13:28, 15:28, 19:17, 21, 20:21, Мк. 6:22, 10:51, *хоцѹть* → *хочеть* Мц. 16:24, 25, 20:26, 27, Мк. 8:34, 35, 9:35, *не хотаху* → *не хотели* Мц. 22:3, *хотеша* → *хотели* Мк. 9:13,

<не> *хоташе* → <не> *хотела* Мц. 2:18, <не> *хоташе* → <не> *хотель* Мц. 27:34, Мк. 3:13, 6:48, 7:24, 9:30;

видѣхом → *виделис{мо}* Мц. 2:2, 25:37, 38, 39, 44, Мк. 2:12, <не> *видѣша* → <не> *видели* Мц. 2:9, 11, 13:17, Мк. 6:33, 50, *виде* → *видель* Мц. 3:16, Мк. 6:48 (але *увидель* Мц. 22:11);

имаше → *имель* Мц. 3:4 ці *мель* Мц. 21:28, Мк. 5:3 або *мела* Мк. 7:25, 12:44, <не> *имѣаше* → <не> *мелі* Мц. 13:5, *иметаху* → *мелі* Мц. 22:46 ці *мело* Мк. 4:5, 6, <не> *имаху* → *мели* Мк. 2:10, 8:7, 14;

<не> *весте* → <не> *ведаете* Мц. 20:25, Мк. 4:13, *рекоша* → *рекли* Мц. 2:5, *ѹмре* → *ѹмерѣ* Мц. 22:25, Мк. 12:21 ці *ѹмерла* Мц. 22:27, Мк. 12:22, *слѹжаху* → *служили* Мц. 4:11, *служашѣ* → *слѹжила* Мц. 8:15, *слѹжащѣ* → *слѹжачи* Мц. 27:55, *не взяхомъ* → *не вѣзалисѣмо* Мц. 16:7, *взасѣте* → *взалисѣте* Мц. 15:10, *взаша* → *вѣзали* Мц. 25:3, 4, Мк. 6:43, <не> *знаахъ* → <не> *зналомъ* Мц. 7:23, *не познаша* → *не познали* Мц. 17:12, *осѣтавихомъ* → *оставилисѣмо* Мц. 19:27, Мк. 10:28, *спаше* → *спалѣ* Мц. 8:24, *молчашѣ* → *молчали* Мк. 9:34, *можаше* → *могѣ* Мц. 22:46, Мк. 5:3 ці *могла* Мц. 26:9, *можашу* → *могли* Мк. 4:33 і г. д.

Паслядоўна перадаецца формай бяззвязкавага перфекта на -л форма аорыста шэрагу дзеясловаў, што ў царкоўнаславянскай мове таго часу мелі ў 2-й і 3-й асобах адз. л. канч. -тѣ ці -ть: *бысть* → *был(о,-а)* Мц. 2:16, 18, 4:1, 12, 5:21, 27, 31, 33, 38, 9:25, 11:26, 13:53, 14:9, 19:1, 8, 24:37, 25:21, 23, 26:1, 27:45, 28:2, Мк. 1:4, 9, 11, 42, 2:1, 4:4, 10, 37, 5:16, 6:14, 11:19, 13:19 ← *byl(о,-а)* В72 (але: *бысть* → *будеть* Мк. 4:22); *дасть* → *далѣ* Мц. 10:1, 14:19, 15:36, 21:23, 25:15, 26:27, 48, Мк. 2:26, 5:19, 6:28, 11:28, *не дасть* → *не дало* Мк. 4:7, *начатѣ* → *почалѣ* Мц. 4:17, 11:7, 20, 16:21, 22, 26:37, 74, Мк. 1:45, 4:1, 6:2, 7, 34, 8:31, 32, 10:28, 32, 47, 11:15, 12:1, 13:5 ← *náčǫl* В72 (*ročǫl* Мц. 4:17), *проклатѣ* → *проклалѣ* Мк. 11:21, *приатѣ* → *приналѣ* Мц. 1:24, 8:17, <не> *ѹмреть* → <не> *ѹмерла* Мц. 9:18, 24 ← *nie umárlá* В72, *обвитѣ* → *обвилѣ* Мц. 27:59, *не чюеши* → *не чуюшѣ* Мц. 7:3 і інш.

Некаторыя змены ў перакладзе зазнавалі і асабовыя формы дзеяслова *быти* ў цяперашнім часе, што звязана з разыходжаннем марфалагічных сістэм царкоўнаславянскай і старабеларускай моў: *азѣ есмѣ* → *я естомѣ* (Мц. 8:9, 14:27, 26:22, 25, 28:20, Мк. 6:50, 13:6). Спалучэнне формы *есть* з адмоўнай часціцай (црксл. *нестѣ*) заўжды перадаецца без элізіі: *не есть* (Мц. 10:24, 37', 38, 12:30, 13:57, 15:26, 18:14, 20:15, 23, 22:32, Мк. 4:22, 5:39, 6:4, 7:27, 9:40, 10:40, 11:17, 12:27, 31, 32) ці *несмѣ* → *не естомѣ* Мц. 3:11, 8:8, 15:24, Мц. 1:7, але зрэдку і як *нетѣ*: *Несѣть* → *Нету* Мц. 28:6, *Ни... есть* → *нетѣ* Мк. 7:15, таксама ў маргіналіях двойчы выступае *нетѣ* (арк. 4 адв., 32).

Як бачна, разгледжаны прыём ахоплівае пераважна бяспрэфіксныя дзеясловы, тады як прэфіксальныя зазнавалі больш разнастайныя змены ў перакладзе Цяпінскага (гл. 2.2.).

У некаторых выпадках фактычна роднасныя формы фанемна істотна разышліся, таму іх, напэўна, можна адносіць да афіксальных ці нават рознакаранёвых замен: *ати* → *поимати* Мц. 21:46, Мк. 12:12, *атъ иоанна* → *поималъ иоана* Мк. 6:17, *атъ ю за руку* → *уналъ ее за руку* Мц. 9:25, *емъ за руку ея* → *инавши за руку ее* Мк. 1:31, 5:41, 9:27, *гстеса за нозе его* → *иналисе за ноги его* Мц. 28:9, *да имуть его* → *бы иналі его* Мк. 3:21, *поатъ* → *поналъ* ‘узяў’ Мк. 12:20, 21, *понали* ‘узялі’ Мк. 12:22.

1.3. Часам змены тычацца толькі фанетычнага афармлення афікса або кораня: *возвѣститъ* – *взвести*^m Мц. 12:18, таксама 14:12, 28:8’, 9, 11, *возвестити* → *взвестити* (Мц. 8:33, 12:18, 14:12, 28:8, 10, Мк. 5:14, 19, 6:30) ці *взвещать* Мц. 28:8; *возложити* → *взложити* (Мц. 9:18, 19:13, 15, 21:7, 27:29, 37, Мк. 5:23, 7:32, 8:23, 25, 10:16, 11:7); *взошедъ <на гору>* → *вшедши <на гору>* Мц. 15:29, *собълюде^mса* → *зъблюде^mса* Мц. 9:17, *виждъ* → *вїдъ* Мк. 2:24, 11:21, аналагічна Мц. 7:3, 11:7, 8, 9, 13:14, 18:10, 22:11, 27:49, 28:1, 6, Мк. 4:12’, 5:14, 32, 9:8.

2. Афіксальныя замены прадстаўлены ў Цяпінскага вельмі разнастайна ў лексічным плане, але фармальна зводзяцца да двух прыёмаў: 1) змена трывання (звычайна, за кошт адпаведных афіксаў), 2) афіксальныя замены, не звязаныя з трываннем (і формамяненнем). Аднак на практыцы гэтыя два прыёмы нярэдка спалучаюцца ў межах аднаго слова і ў некаторых выпадках з цяжкасцю могуць быць разведзены паасобку.

2.1. Трывальныя замены даволі пашыраны ў перакладзе Цяпінскага, асабліва сярод прэфіксальных дзеясловаў: *востаеъ* → *въставаеъ* Мк. 4:27, *снѣсть* → *елъ* Мц. 12:4, Мк. 2:26 ← *iadl* В72, *виде* → *увиделъ* Мц. 4:18, 21, 8:14, 9:9, 14:14, 20:3, 22:11, Мк. 1:10, 16, 2:14, 6:34, 9:14, *видѣша* → *увидели* Мц. 2:11, 4:16, Мк. 11:20 (але: *никого же видеша, тожмо исуса* → *никого не видели, только исуса* Мц. 17:8 – па сэнсу тут трэба *увидели*), тое ж і сярод дзеепрыметнікаў: *Видѣв<ше>* → *увидевши* Мц. 2:10, 9:36, 12:2, 14:26, Мк. 2:16, 7:2. Аднак гэты прыём часам выкарыстоўваецца і сярод бяспрэфіксных дзеясловаў: *далше* → *далъ* Мк. 6:7 ці *давалъ* Мц. 26:26, Мк. 6:41, 8:6, 11:16.

2.2. Розныя афіксальныя замены – адна з найбольш частых з’яў у перакладзе Цяпінскага, асабліва тыповая для прэфіксальных дзеясловаў: *поатъ* → *взаъ* Мц. 2:14, 21, 17:1, 20:17, Мк. 9:2 ці *поналъ* Мк. 12:20, 21, *приаша* → *взалі* Мц. 27:9, *предаетъ* → *выдалъ* Мц. 10:4,

27:26, Мк. 3:19, *требѹю* → *потребую* Мц. 3:14, 6:8, 32, 9:12, 14:16, Мк. 2:17 (таксама і сярод аддзяяслоўных назоўнікаў, прыметнікаў і прыслоўяў: *требованіе* → *потребѹ* Мк. 2:25, *дни потребну* → *дню потребномѹ* Мк. 6:21, *подобно есмъ нам исполнити* → *потреба есмъ намъ выполнити* Мц. 3:15, *подобаетъ* → *потреба* Мц. 16:21, 17:10, 24:6, 26:54, Мк. 8:31, 9:11, 13:10, 14, таксама ў маргіналіях: *потреба*, арк. 35адв.), але: *подобаше* → *потребно* Мц. 23:23 ці <He> *Подобаше* → <He> *Слушало* Мц. 18:33, 25:27.

Некаторыя афіксальныя замены маюць больш рэгулярны характар, паколькі заснаваныя на сістэмным супрацьпастаўленні моўных адзінак. Добрым прыкладам тут можа служыць замена прэф. *из-* (*иж-*) на прэф. *вы-*: *изгнати* → *выгнать* Мц. 17:19, Мк. 9:28, *изгна* → *выгъналъ* Мц. 8:16, 21:12, Мк. 1:34, *ижденеть* → *выгналъ* Мк. 7:23, таксама Мк. 9:18, *изгнани будутъ* → *выгнаны бѹду^m* Мц. 8:12, таксама Мц. 9:25, *изгонити* → *выгонати* Мц. 3:15, Мк. 11:15 ці *выгонити* Мк. 3:23, *изгониши* → *выганашъ* Мц. 8:31, *изгонить* → *выгонашъ* Мц. 9:34, Мк. 3:22, таксама Мц. 10:1, 8, 12:24, 26, 27', 28, *изгонахъ* → *выгнали* Мк. 6:13, *изгонихомъ* → *выганалисμο* Мц. 7:22, *изгона* → *выганаючи* Мк. 1:39, 9:38 (але: *изгна* → *отослалъ* Мк. 1:43); *исхождаше* → *выходила* Мц. 3:5, Мк. 11:19, *исходяща* → *выходачие* Мц. 8:28, таксама Мц. 10:13, 15:11, 18, *изыди* → *выиди* Мк. 9:25, *изыде^m* → *выидеть* Мц. 2:6, *исходать* → *выходать* Мц. 15:18, 19, таксама Мц. 10:11, 15:17, 17:21, Мк. 7:21, *изыде* → *вышол* Мц. 4:24, 8:34, 13:3, 17:18, 20:1, 21:17, Мк. 1:26, 2:12, 13, 4:3, 6:1, 7:29, 8:27, 9:26, *изыдохъ* → *вышоломъ* Мц. 12:44, Мк. 1:38, *изшед(ши)* → *вышодши* (Мц. 8:32, 15:21, 22, Мк. 5:30, 6:24, 34, 54, 7:30, 31), *изыдоша* → *вышли* Мц. 26:30, Мк. 3:21, 8:11, *изыдосте* → *вышлисте* Мц. 11:7, 8, *изыдутъ* → *выидутъ* Мц. 13:49; *изгна* → *выгъналъ* Мц. 8:16, *изгонихомъ* → *выганалисμο* Мц. 7:22, *изгнани будутъ* → *выгнаны бѹду^m* Мц. 8:12, таксама Мц. 9:25, (але: → *отослалъ* Мк. 1:43), *изгониши* → *выганашъ* Мц. 8:31, *изгонитѹ* → *выганашите* Мц. 10:8, таксама 12:24, 26, 27', 28 і інш. Тое ж можна назіраць і адносна замены прэф. *пре-* на прэф. *вы-*: *преданъ* → *выдан* Мц. 4:12, 20:18, Мк. 10:33, *предасть* → *выдалъ* Мц. 10:4, 26:16, *предаша его* → *выдали его* Мц. 27:18, *предадъ* → *выдаду^m* Мц. 10:17, 19, *Прѣдасть* → *выда^{cm}* Мц. 10:21, *предамъ* → *выдамъ* Мц. 26:15 і г. д. Як бачна, часам такія афіксальныя замены суправаджаюцца яшчэ і зменаў трывання.

3. Іншакаранёвыя замены. Тут перакладчыкам абіраліся два асноўныя прыёмы: 1) суплетывізм, 2) астатнія іншакаранёвыя замены, не звязаныя з суплетывізмам – свайго роду, каранёвая сінанімізацыя.

3.1. Суплетывізм выкарыстоўваецца Цяпінскім пры перакладзе нярэдка, але закранае ў асноўным абмежаваную (і частаўжывальную) лексіку: *удаху* → *шли* Мц. 8:1, *идоша* → *шли* Мц. 2:9, 4:25, 8:23, 12:15 ці *ходілі* Мц. 27:55, *идаше* → *шоль* Мц. 24:1, *иде* → *шоль* Мц. 9:9, 19, 12:1, 14:25, 21:30, Мк. 7:24 ці *пошоль* Мц. 21:29, *Прїиде* → *Прїшоль* Мц. 21:32, *приидохомъ* → *пришлисмо* Мц. 2:2, 10:35, 12:42, *внидѣ* → *въшоль* Мц. 12:4, *отъиде* → *ω^mшоль* Мц. 12:15, *възыде* → *въышоль* Мц. 14:23, *ходить* → *идеть* Мц. 20:30 і да т. п. (аналагічна *пришествие* → *пришье* (Мц. 24:3, 27, 37, 39) ← use польск. *przyjście*;

суций → *будучий* (Мц. 6:30, 7:11, 12:3, 4, 34, 14:33, 16:13, 23:20, 24:16, 25:34, 41, 26:51, Мк. 1:34 (*быти*), 35, 2:26, 5:4 (*бывалъ*), 25, 8:1, 11:11, 13:14, 14:3), *сыи* → *бѣдѣчи* Мц. 1:19, 27:63, Мк. 13:16 (але: *сбѣдѣтьса* → *выполнатьсе* Мц. 26:54, 56 (*вытолнѣлисе*)), *будеть* → *станетьсе* Мц. 21:21, Мк. 11:23, 24;

возьложъ → *взкладываючи* Мк. 6:5, *полагахѣ* → *покладали* Мк. 6:56 (але: *вложити* → *вложити* (Мц. 27:6, Мк. 7:33) і інш.

Нярэдка замена аорыста і імперфекта цягне за сабой змены не толькі суплетывіўнага характару, але і афіксацыю ды змену трывання: *идоша* → *шли* *идохомъ* → *пошлисмо* Мц. 19:27, Мк. 10:28, *изыдохъ* → *вышоломъ* Мц. 12:44, *придохъ* → *пришоломъ* Мц. 5:17', *придоша* → *пришли* Мц. 2:1, *приидохомъ* → *пришлисмо* Мц. 25:39, *приидохомъ* → *пришлисмо* Мц. 2:2 і г. д.

3.2. Дастаткова часта Цяпінскі выкарыстоўваў для свайго перакладу іншакаранёвыя замены (не звязаныя з суплетывізмам): *възде* <на гору> → *въстѣпѣлъ* <на гору> Мц. 5:1 ці *въышоль* <на гору> Мц. 14:23, Мк. 3:13, *сбысьтьса* → *выполнілосе* Мц. 27:9 ← *fię шурѣніло* В63, *зрите* → *смотрѣте* Мц. 24:6, *зраще* → *смотрѣчи* Мц. 27:55, *спїть* → *заснетъ* Мк. 4:27, *кълатса еи* → *присегнулъ еи* Мк. 6:22, *драселѣа небо* → *хмѣрѣчи небо* Мц. 16:3 ← *сћитно піево* В72;

прозабаеть → *выникаеть* Мк. 4:27, *прозабнетъ* → *выникнетъ* Мц. 24:32, *прозабоша* → *выніклі* Мц. 13:5, *прозабе* → *выникла* Мц. 13:26, Мк. 4:5;

Бдите → *Чуте* Мц. 24:42, 25:13, 26:38, 41, Мк. 13:37, *бдель* → *чуль* Мц. 24:43, *побдетѣи* → *чутѣи* Мц. 26:40, але: *чуль* → *ведаль* Мк. 7:24, *не ѣли чѣте* → *еще ль :не: бачїте* Мк. 8:17; *ѣ*

вопросиша – *спытали* Мц. 12:10, 17:10, 22:23, Мк. 4:10, 10:2, 10, 12:18, *вопрошаху* – *спытали* Мк. 7:17, 9:11, *вопроси* – *спыталъ* Мц. 22:35, 41, 27:11, Мк. 8:5, 9:16, 21, 12:28, *вопрошаше* – *спыталъ* Мк. 5:9, 8:23, 9:33, *вопрошу* – *спытаю* Мц. 21:24, Мк. 11:29, *вопро-*

сити – *спытатъ* Мк. 9:32, але без прэфікса: *вопрашаше* – *пыталь* Мк. 10:17 і інш.

Часам замена каранёвай лексікі суправаджалася і зменамі ў формаці словаўтваральнай афіксацыі: *прикоснутися* → *доткнутисе* (Мц. 8:15, 9:20, 21, 29, 20:34, Мк. 3:10, 5:27, 28, 31), *прикоснуться* → *дотыкались* Мц. 14:36', Мк. 6:56, *прикасахъся* → *дотыкалісе* Мк. 6:56, *коснъся* → *ткънѣлса* Мц. 8:3 ← *dotknął się* B72, *косну* → *ткънѣлсе* Мк. 1:41 ← *dotknął się* B72, *коснѣ* → *ткнулъ* Мк. 7:33 ← *tknął* B72, *да коснетса ихъ* → *бы ткнулъсе ихъ* Мк. 10:13 і г. д.

З прыведзенага матэрыялу бачна, што Цяпінскі сваім арыгіналам меў менавіта царкоўнаславянскую версію і ў значнай ступені выкарыстоўваў яе лексічныя рэсурсы. Ён або захоўваў іх, або неістотна мадэфікаваў. Толькі часткова перакладчык папаўняў дзеяслоўную лексіку сродкамі, падказанымі польскімі перакладамі. Відавочна, такая стратэгія была паспяховай таму, што перакладчык працаваў з блізкароднаснымі і блізкаструктурнымі мовамі. Да пэўнай ступені іх лексічны фонд, асабліва ў галіне дзеяслова – найменш рухомай і зменлівай часткі ў славянскіх мовах – з'яўляўся агульным, перш за ўсё ў межах частаўжывальных адзінак. Большасць разгледжаных прыёмаў Цяпінскага можна лічыць фактычна выпадкамі своеасаблівай лексічнай сінанімізацыі і марфемнага вар'іравання лексікі арыгінала. Замена ці змена многіх дзеясловаў царкоўнаславянскай версіі наўрад ці была абумоўлена нейкай іх семантычнай незразумеласцю – многія з такіх дзеясловаў функцыянавалі і ў старабеларускай мове таго часу. Трэба заключыць, што такая сінанімізацыя ці варыятыўнасць была свядомай стратэгіяй перакладчыка. Яна разглядалася ім як важны сродак усталявання самастойнасці старабеларускай мовы, размежавання яе з царкоўнаславянскай (а таксама яе мяшанымі варыянтамі, уласцівымі таму часу). Гэткім чынам у выніку перакладу выпрацоўвалася і ўдасканальвалася старабеларуская мова.

STRESZCZENIE

SPECYFIKA CZASOWNIKÓW W TŁUMACZENIU EWANGELII WASIŁA CIAPINSKIEGO

Artykuł poświęcono strategiom stosowanym przez białoruskiego protestanta, żyjącego w drugiej połowie XVI wieku w tłumaczeniu czasowników z staro-cerkiewnej ewangelii na język starobiałoruski. Autor artykułu uważa, że Ciapinski

zachował morfemową strukturę czasowników i dlatego jego tłumaczenie przypomina synonimizację lub wariację oryginału. Tłumaczenie odzwierciedla proces formowania się pisemnej odmiany języka starobiałoruskiego.

Słowa kluczowe: czasownik, tłumaczenie, ewangelia, Bazyl Ciapinski, język starobiałoruski.

S U M M A R Y

SPECIFICS OF TRANSFERING VERBS IN THE GOSPEL TRANSLATION BY BASIL TYAPINSKY

The article deals with the main procedures and strategy of the Belarusian Protestant of the 2nd half of the 16 century Basil Tyapinsky for the translation into the Old Belarusian language of verbs from the Old Church Slavic Gospel which served to him as the original. It is concluded that Tyapinsky predominately preserved the morphemic structure of verbal lexicon, therefore his translation reminds a sinonimization or a variation of its original. Evidently it reflects a process on formation of written Old Belarusian language.

Key words: verb, translation, Gospel, Basil Ciapinsky, Old Belarusian language.